

Quaderns de Construcció de Pau

Processos de pau amb
perspectiva de gènere.
Inclusivitat i participació

Quaderns de Construcció de Pau és una publicació de l'Escola de Cultura de Pau que té l'objectiu de difondre i apropar al públic interessat les investigacions que es duen a terme en aquesta institució en l'àmbit de la construcció de la pau. Els quaderns d'investigació seguiran tres línies de treball fonamentals. En primer lloc s'oferiran documents d'anàlisi sobre diferents temes d'actualitat, aportant reflexions de caràcter acadèmic. En segon lloc, s'elaboraran documents en els que es formularan propostes que facilitin la intervenció dels actors implicats en els diferents àmbits de la construcció de la pau. Finalment s'elaboraran monogràfics d'anàlisi de conflictes armats, tensions, processos de pau o processos de rehabilitació postbèl·lica que estan tenint lloc actualment fruit de l'anàlisi sobre el terreny del personal investigador de l'Escola de Cultura de Pau.

Índex

Introducció	5
La participació de les dones en els processos de pau	6
Processos inclusius, processos sostenibles	9
Acords de pau amb perspectiva de gènere?	11
Conclusions	13
Bibliografia	14
Escola de Cultura de Pau	16

Introducció

L'emergència de l'agenda internacional sobre dones, pau i seguretat amb l'aprovació de la resolució 1325 del Consell de Seguretat de l'ONU ha posat sobre la taula la necessitat que tots els esforços de construcció de pau integrin de manera efectiva els principis de la igualtat de gènere. En concret, en el desenvolupament d'aquesta agenda s'ha destacat la necessitat d'intensificar els esforços per aconseguir processos de pau veritablement inclusius des d'una perspectiva de gènere. L'impuls a aquesta agenda ha tingut lloc en un context de fort desenvolupament dels processos de pau, ja que la fi de la Guerra Freda va comportar un augment en la preferència per la sortida negociada als conflictes armats (Kreutz 2010; Bell & O'Rourke 2010), i en els últims anys la comunitat internacional ha dedicat un important esforç a promoure el diàleg i la mediació com a via destinada a buscar la finalització de les guerres.

Els conflictes armats estan profundament marcats per la dimensió de gènere. El gènere té una enorme rellevància per entendre qui intervé de manera activa en les guerres i també sobre qui recauen les conseqüències. A més, des d'una perspectiva de gènere podem aconseguir una millor comprensió de les causes i les dinàmiques que caracteritzen els conflictes armats (Bjarnegård et al. 2015; Cohn 2015; Sjoberg 2013). Si la violència armada a gran escala té un evident component de gènere, la construcció de la pau també està marcada per aquesta dimensió (Villellas 2010). Els processos de pau constitueixen un àmbit de la construcció de la pau profundament masculinitzat. Els esforços encaminats a aconseguir acords de pau que permetin posar fi als conflictes armats continuen sent liderats i protagonitzats fonamentalment per homes i la presència de dones és molt reduïda o inexistent. A més, les agendes de construcció de pau també estan condicionades per les dinàmiques de gènere.

L'agenda internacional dones, pau i seguretat sorgeix fruit de l'aprovació per part del Consell de Seguretat de l'ONU l'any 2000 de la resolució 1325 sobre les dones, la pau i la seguretat, i l'adopció en els 15 anys posteriors de altres set resolucions addicionals sobre aquesta mateixa matèria.¹ L'agenda dones, pau i seguretat té com a objectiu incorporar la igualtat de gènere a l'àmbit de la construcció de la pau (Palmiano Federer 2016), reconeixent no sols els impactes específics de gènere dels conflictes armats, sinó el paper crucial que les dones juguen en la construcció de la pau i la importància que tots els esforços encaminats en aquesta direcció tinguin en compte la dimensió de gènere.

La resolució 1325 destaca la importància que les dones "participin en peu d'igualtat i intervinguin plenament en totes les iniciatives encaminades al manteniment i el foment de la pau i la seguretat". Dues resolucions més del Consell de Seguretat de l'ONU també aprovades en el marc de l'agenda dones, pau i seguretat, la 1889 (2009) i la 2122 (2013), estan específicament centrades en la qüestió de la participació. La resolució 2122 de manera específica aborda la qüestió de la capacitat d'agència de les dones i la seva inclusió de manera substantiva en tots els nivells en els àmbits de la pau i la seguretat (Shepherd 2014). A més, la resolució 2242, aprovada l'any 2015 coincidint amb la revisió d'alt nivell de 15 anys d'implementació de la resolució 1325, torna a reiterar la importància de la representació de les dones en tots els nivells de decisió i de la inclusió significativa de les dones en les delegacions negociadores en les converses de pau i a donar suport a aquesta inclusió amb recursos financers i tècnics. A més identifica la importància que els mediadors i equips tècnics comptin amb formació sobre la importància de la participació de les dones.

Des de l'aprovació de la resolució 1325, l'agenda dones, pau i seguretat ha aconseguit fer-se un forat a l'agenda internacional sobre pau i seguretat. No

1. L'agenda dones, pau i seguretat està integrada per les resolucions: 1325 (2000), 1820 (2008), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013) y 2242 (2015).

obstant això, més enllà de la creixent visibilitat del tema, el balanç relatiu als èxits assolits és molt desigual (Villegas 2016). Pel que fa als processos de pau, l'Estudi Mundial sobre l'aplicació de la resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides identifica la manca de participació de les dones com un dels principals reptes pendents i com un dels àmbits en els que s'han aconseguit menys avenços (Coomaraswamy 2015). Encara que l'estudi es fa ressò dels passos que s'han donat –per exemple en 2014 en el 75% dels processos de pau liderats o co-liderats per Nacions Unides havia dones ocupant posicions de lideratge, davant del 36% en 2011–, assenyala que es tracta de primers èxits, més que tendències consolidades en matèria de participació i inclusió de les dones en la construcció de la pau a nivell global.

La participació de les dones en els processos de pau

Preguntar sobre la participació de les dones en els processos de pau és d'enorme rellevància, ja que tot i que es reconeix que la participació de les dones i la igualtat de gènere són elements essencials per a la construcció de la pau sostenible, la participació de les dones en aquests processos és encara molt reduïda i secundària. Les dones s'involucren en la construcció de la pau de molt diferents maneres, algunes d'elles en l'esfera política formal i altres més informalment. Les dones s'involucren en l'àmbit humanitari i el benestar social; en la construcció de la pau i la mediació amb caràcter formal i informal; en la defensa dels drets humans; en la promoció dels drets de les dones i la participació política; i en la reconstrucció social i econòmica, entre d'altres aspectes (Conciliation Resources 2013). Així doncs, la participació en els

processos formals de negociació ha de ser entesa en un context molt més ampli de participació, en què l'espai informal és el que generalment concentra una major presència de dones.

Tot i que no hi ha dades globals quantitatives sobre la participació de les dones en els processos de pau, sí que hi ha algunes estimacions parcials. Un estudi de Nacions Unides realitzat sobre una mostra de 31 processos de pau que van tenir lloc entre 1992 i 2011, ha assenyalat que un 4% dels signataris, un 2,4% dels mediadors principals, un 3,7% dels testimonis i un 9% dels negociadors eren dones (UN Women 2012). Aquestes dades donen una idea de com de profundament limitada és la participació de les dones en les negociacions de pau.

De manera àmplia, podem entendre que un procés de pau és "un intent d'unir a les elits polítiques i/o militars involucrades en un conflicte en alguna forma d'acord mutu sobre com posar fi al conflicte" i un acord de pau serien aquells "documents que es produeixen després d'una discussió amb alguns o tots els protagonistes d'un conflicte amb l'objectiu de posar fi a un conflicte militar violent" (Bell 2013).

Aquest punt de partida ja és d'enorme rellevància des d'una perspectiva de gènere, ja que es tracta d'una concepció molt restrictiva des d'un punt de vista de gènere tant en termes de marc temporal, com de qui es consideren els actors rellevants i les dinàmiques que s'estableixen entre ells (Bell 2013; de Alwis et al. 2015). Com assenyala Bell, generalment l'etiqueta "procés de pau" s'utilitza per catalogar aquests processos a partir del moment en què els homes amb poder s'involucren en les negociacions (Bell 2004). Per contra, mirades més àmplies sobre el que signifiquen els processos de

Quadre 1. Dones constructores de pau a Filipines

Al mes de març de 2014 es va dur a terme la signatura de l'acord final que va posar fi al conflicte armat a Mindanao entre el Govern filipí i la guerrilla del MILF. Les dones han jugat un paper enormement rellevant en aquest procés i han estat presents en els equips negociadors en posicions substantives, i fins i tot de lideratge en el cas de l'equip negociador governamental. La signatura de l'acord final la va portar a terme Miriam Coronel Ferrer, en representació del Govern filipí com a cap de l'equip negociador governamental, el que va representar una fita sense precedents. En paral·lel a la inclusió de diverses dones en els equips negociadors, les organitzacions de dones de la societat civil també han jugat un paper fonamental en la supervisió de la implementació dels diferents acords assolits, incloent l'acord d'alto el foc. A més, les organitzacions de dones de la societat civil han treballat activament per promoure la fi negociada al conflicte armat i la defensa dels drets humans durant anys. Si bé la participació i la presència de dones en unes negociacions de pau és un fet positiu en si mateix, en el cas de Filipines, cal destacar que aquesta presència s'ha traduït també en el contingut de l'acord de pau, garantint així la presència de dones en els nous mecanismes institucionals sorgits del procés de pau o la inclusió de la perspectiva de gènere en aspectes econòmics mitjançant plans de desenvolupament específicament destinats a la millora de les condicions de vida de les dones.

pau serveixen per il·lustrar que les dones sempre han participat, de la mateixa manera que han estat presents en els conflictes armats (Vil·lellas 2015). Així doncs, hi ha tot un seguit de reptes importants relacionats amb la presència i la participació, a més d'altres vinculats a la transformació dels processos i el contingut de les pròpies negociacions de pau.

Les dades disponibles relatives a la presència de les dones en les negociacions de pau posen de manifest com és de reduïda aquesta. Així, tot i que "hi ha

molt pocs llocs amb absolutament cap dona en llocs prominents en la vida pública i/o política" (Potter 2008) i, per tant, la participació de les dones no hauria de representar el repte majúscul que constitueix en l'actualitat, els obstacles que dificulten la participació són nombrosos (Vil·lellas et al. 2015). La participació de les dones en els processos de pau gairebé sempre és objecte de disputa i la seva inclusió no representa la manera habitual de procedir (Paffenholz et al. 2016). Entre aquests impediments poden identificar

Quadre 2. Quan la participació de les dones és objecte de disputa

El procés de negociacions de pau a Síria ha il·lustrat les serioses dificultats que les dones tenen per participar en els processos formals de negociació. Durant el procés de Ginebra II el 2014, en el marc del qual es va propiciar una trobada entre el règim sirianès i l'oposició armada amb l'auspici de la comunitat internacional, les dones sirianes no van poder participar de manera significativa i només van estar presents de manera marginal. Ginebra II va estar precedit per diferents iniciatives liderades per organitzacions de dones que van reclamar participar de manera substantiva en les negociacions de pau. Encara que ambdues delegacions van incloure dones, la reclamació d'inclusió d'una tercera part en representació de la societat civil, en la qual es garantís la presència de dones, no va tenir ressò oficial, el que va ser objecte de nombroses crítiques. Les iniciatives que van precedir a Ginebra II van incloure una trobada a Ginebra organitzat per ONU Dones, una compareixença davant el Consell de Seguretat de l'ONU de tres dones líders de la societat civil, la campanya promoguda per diverses organitzacions internacionals "Women Lead to Peace" i una cimera de dones per la pau celebrada a Ginebra en paral·lel a les negociacions de pau amb la presència de dones sirianes, així com de dones participants en altres processos de pau.

Cal destacar les diferents posicions defensades pel que fa a la presència de dones en les negociacions de pau, ja que per part de Nacions Unides i d'algunes organitzacions sirianes es va defensar la presència de dones en les delegacions negociadores i la inclusió de dones de la societat civil com a observadores de les negociacions, mentre que altres organitzacions tant internacionals com sirianes van reclamar un espai propi per a la societat civil –en el qual estarien presents les dones– en la taula de les negociacions. Líders sirianes havien demanat explícitament a l'Enviat Especial de l'ONU i la Lliga Àrab, Lakhdar Brahimi, que afavorís una representació del 30% de dones en les converses de pau i alguns països com Noruega, Regne Unit i Holanda s'havien mostrat favorables a la seva presència. Les organitzacions internacionals que van donar suport a aquestes peticions (CODEPINK, WILPF, MADRE, Karama i Nobel Women's Initiative) van criticar l'incompliment per part de la comunitat internacional –incloent Nacions Unides– dels compromisos adquirits en el marc de l'agenda sobre dones, pau i seguretat, en no garantir la participació substantiva de les dones. Algunes de les principals exigències de les organitzacions de dones respecte al procés negociador feien referència a la signatura immediata d'un acord d'alto el foc que permetés l'accés humanitari a la població, la retirada de tots els combatents estrangers i la fi de totes les exportacions d'armes a Síria. Les dones sirianes participants en els diferents fòrums van destacar que el paper que van jugar les dones durant les primeres fases de les protestes contra el Govern d'al-Assad es va veure enfosquit amb l'escalada de la violència i la militarització del conflicte i han apuntat a la importància de l'enfortiment del teixit social durant el conflicte armat, ja que amb anterioritat a la guerra la societat civil a Síria era molt feble donat el caràcter autoritari i repressiu del règim.

La seva participació en les negociacions hauria dotat de contingut un dels punts clau acordats en el Comunicat de Ginebra del Grup d'Acció per Síria al juny de 2012 (Ginebra I) –base del diàleg a Ginebra II– que plantejava expressament la necessitat que tots els grups i segments de la societat siriana participessin en el diàleg de pau i que les dones havien de tenir una presència clau en tots els aspectes d'una eventual transició. Ginebra II va representar la pèrdua d'una oportunitat històrica que, a més, hauria donat una major fortalesa i sostenibilitat al procés negociador.

qüestions com les dificultats d'accés general de les dones al poder i a les esferes de decisió. Aquestes dificultats i la seva reduïda relació amb els àmbits de poder són enormement rellevants en un context en què el protagonisme dels actors amb poder és molt gran, i particularment els actors amb poder militar, que generalment són homes. L'àmbit de la mediació oficial, o track I també està molt masculinitzat i el coneixement o expertesa que es té sobre les qüestions de gènere és molt limitat. Així per exemple, entre les xifres que il·lustren aquesta manca d'accés al poder trobem que a nivell mundial les dones representen únicament el 18% dels càrrecs ministerials i en la majoria de països per als quals hi ha dades disponibles, les ambaixadores representaven menys del 30% (United Nations 2015), encara que alguns països s'allunyen molt d'aquest percentatge. Per exemple, l'any 2015 el percentatge de dones dirigint ambaixades espanyoles al món tot just superava el 8% (Instituto de la Mujer 2015). Entre els representants de Nacions Unides en el terreny, en 2013 les dones representaven únicament el 19% dels que encapçalaven missions en el terreny i en l'àmbit específic de les missions de manteniment

de la pau, les dones representen el 21% dels llocs de lideratge (United Nations 2015).

A més, persisteix una gran resistència a incloure a les dones, arrelada en gran part en estereotips que identifiquen les dones només com a víctimes, i per tant, incapaces o amb serioses dificultats per transcendir aquesta condició. La pròpia agenda dones, pau i seguretat il·lustra aquest biaix. En la dècada i mitja d'implementació des de la seva aprovació, les qüestions relatives a la participació de les dones continuen representant els principals reptes. En paral·lel, l'àmbit en el qual s'ha posat un major èmfasi, tant per part dels governs com de la pròpia Nacions Unides, ha estat el de la protecció, com evidència per exemple, el considerable protagonisme que en l'agenda ha tingut la qüestió de la violència sexual en els conflictes armats. Tot i que des de l'aprovació de la Plataforma d'Acció de Beijing el 1995, i sobretot des de l'aprovació de la resolució 1325, les organitzacions de dones constructores de pau han intentat promoure una visió de les dones com a subjectes polítics amb capacitat de agència i que la pluralitat d'experiències de les mateixes dones víctimes

Quadre 3. La participació de les dones en el procés de pau de l'Afganistan: una cursa d'obstacles

La reactivació del procés de pau amb la insurgència talibà durant l'any 2015 va comportar també l'exigència d'una major presència de dones en el marc de les negociacions i algunes iniciatives interessants al respecte. En aquest marc es va produir una trobada sense precedents a Oslo entre representants talibans amb una delegació de nou dones, entre les quals hi havia parlamentàries, integrants de l'Alt Consell per a la Pau i defensores dels drets humans. La trobada va ser facilitada pel Govern de Noruega com a part del seu suport al procés de pau a l'Afganistan, però no va tenir un caràcter oficial i va ser qualificada de preliminar. Les dones no van participar en qualitat de representants del Govern afganès. El portaveu talibà, Zabiullah Mujahid, va reconèixer que la reunió havia tingut lloc, però va assenyalar que les discussions eren informals i que no podien ser categoritzades com negociacions de pau. Independentment del grau d'oficialitat de la trobada, el seu valor simbòlic és innegable, ja que la participació de les dones en els esforços formals de construcció de pau a l'Afganistan ha estat enormement restringida per part de tots els actors implicats, en un context de greu discriminació de les dones i de gairebé completa exclusió de l'àmbit públic i polític. En paral·lel també es va produir una altre trobada directa entre talibans i dones en el marc d'una reunió informal a Qatar organitzada per Pushwag Council que va comptar amb la participació d'una delegació del Govern afganès –que incloïa a diverses dones- i una altra talibà. L'antiga parlamentària Malalai Shinwari va mantenir converses directes amb els talibans durant la reunió i va relatar que aquests havien fet referència als drets de les dones en diverses ocasions afirmant que no s'oposaven a la participació política de les dones i el propi text de conclusions de la trobada recollia que tots els assistents havien remarcat la importància del dret a l'educació per a homes i dones.

Aquestes trobades vénen precedides per una aclaparadora absència de les dones en les negociacions de pau que han tingut lloc al país. Un estudi d'Oxfam analitzant les diferents negociacions amb la insurgència talibana entre 2005 i 2014 va revelar que les dones mai van estar presents en les reunions entre la comunitat internacional i els talibans (Cameron & Kamminga 2014). En el cas de les converses entre el Govern afganès i els talibans, les dones només van tenir l'oportunitat de participar en dues ocasions. El paper de les dones a l'Alt Consell per a la Pau ha tingut fonamentalment un caràcter simbòlic, amb escasses possibilitats d'incidència.

dels conflictes qüestiona aquest enfocament, els discursos i la pràctica política encara estan enormement impregnats de la visió victimitzadora.

A aquests obstacles s'afegeix una llarga llista de dificultats logístiques, culturals, socials, econòmiques, de conciliació i amenaces de seguretat que entorpeixen l'accés de les dones als processos de negociació. Les mateixes organitzacions de la societat civil involucrades en la implementació de l'agenda dones, pau i seguretat identifiquen entre les principals dificultats per dur a terme el seu treball la manca de recursos específics per a aquesta agenda; la falta de confiança i cooperació entre els governs i la societat civil; males interpretacions culturals i religioses relacionades amb la dignitat de les dones; les limitades capacitats institucionals, així com la falta de coneixements sobre les qüestions de dones, pau i seguretat; l'augment de la militarització i l'espai cada vegada menor de la societat civil; i qüestions vinculades a la seguretat, entre d'altres aspectes (Goldberg et al. 2015).

Els obstacles i dificultats contrasten amb una realitat molt més complexa, en la qual l'experiència de les dones en els conflictes armats és plural i diversa. Les dones són víctimes de les guerres, però també participen activament en l'exercici de la violència (Sjoberg & Gentry 2007; Cohn 2015) i, per descomptat, s'impliquen activament en la construcció de la pau a molts nivells diferents.

Processos inclusius, processos sostenibles

Si bé és cert que la presència de dones és molt reduïda en els processos de pau, des de l'aprovació de la

resolució 1325 s'ha registrat un cert increment en la participació. L'Estudi Mundial sobre la resolució 1325 recull que la participació de les dones s'ha incrementat des de l'inici de l'agenda dones, pau i seguretat, però de manera insuficient. Destaca per exemple la dada que el 2014 en el 75% dels processos de pau liderats o co-liderats per Nacions Unides havia dones ocupant posicions de lideratge, enfront del 36% de processos en els quals es produïa aquesta situació el 2011, tot i que no es detalla quantes exactament ni en quina proporció respecte als homes (Coomaraswamy 2015).

La presència de les dones en les negociacions de pau pot ser rellevant en tant que pot desencadenar canvis de gènere dins d'un procés. Com argumenta Annika Kronsell, quan les dones estan presents en les àrees de treball de les que han estat històricament absents i que han estat dominades pels homes evidencien "les formes del poder de gènere dins d'aquestes organitzacions" (Kronsell 2005). Fan visible que el llenguatge utilitzat en aquest tipus d'institucions és un llenguatge masculí i que les pràctiques s'organitzen per tal d'acomodar-se a les rutines dels homes. A més, "la presència de les dones crida l'atenció sobre les normes de la cultura dominant, perquè les dones representen la diferència" (Kronsell 2005). Si les dones han estat les principals promotores de l'equitat de gènere i la inclusió de les qüestions de gènere en els processos de pau, es deu en part al fet que la seva posició subalterna els permet percebre les pràctiques que es reproduïen en els espais hegemònicament masculins.

La participació de les dones en els processos de pau pot adquirir formats molt diversos, tots ells amb

Quadre 4. La dimensió de gènere en les negociacions de pau a Colòmbia

Des de l'any 2012 el Govern de Colòmbia i la guerrilla de les FARC porten a terme negociacions de pau a l'Havana que busquen posar fi a un conflicte armat de diverses dècades de durada. Aquest procés il·lustra la diversitat de formes en què es materialitza la participació de les dones en els processos de pau. El procés de negociació es va iniciar sense la participació significativa de dones, malgrat el paper actiu que les organitzacions de dones han jugat al país en la defensa de la pau i de les solucions negociades al conflicte durant dècades de violència. Les organitzacions de dones, que van mostrar el seu suport al procés de pau, van exigir la presència de dones en les converses oficials i van demanar que les seves reivindicacions fossin incorporades a l'agenda. Inicialment, els equips negociadors no comptaven amb la participació de cap dona. En el procés exploratori la delegació negociadora guerrillera va comptar amb la presència de Sandra Ramírez, vídua de l'històric dirigent Manuel Marulanda "Tirofijo", i posteriorment van transcendir algunes informacions sobre la participació de la guerrillera holandesa Tanja Nijmeijer en les converses a l'Havana. A la delegació governamental no hi havia cap dona entre els principals negociadors que van iniciar el procés.

Durant 2013 es van produir alguns avanços. Organitzacions de dones de la societat civil van celebrar la Cimera Nacional de Dones i Pau de la qual van sortir nombroses propostes que van ser traslladades als

participants en les negociacions de pau. Posteriorment, les parts van subscriure un acord de 15 punts sobre representació política, un dels quals establia que tot el contingut de l'acord s'implementaria amb "un enfocament de gènere i assegurant la participació de la dona". Posteriorment el president colombià, Juan Manuel Santos, va anunciar l'entrada de dues dones a l'equip negociador governamental, Nigeria Rentería –alta consellera per a l'equitat de la dona– i María Paulina Riveros –directora de Drets Humans al Ministeri de l'Interior–. Santos va assenyalar que una de les funcions de Rentería seria la d'establir un canal de comunicació amb les organitzacions de dones per recollir les seves aportacions al procés de pau. Diferents organitzacions de la societat civil van valorar positivament els nomenaments i van destacar que es tractava d'una oportunitat perquè les veus de les dones víctimes del conflicte armat fossin escoltades en les negociacions i van exhortar a que les organitzacions de dones poguessin tenir un paper en els acords de pau. A més, van demanar que es portés a terme una audiència de dones a l'Havana, escenari de les negociacions de pau.

En 2014 ambdues parts van acordar la creació d'una subcomissió de gènere amb el mandat d'integrar les veus de les dones i la perspectiva de gènere en tots els acords assolits, tant parcials com en un eventual acord final, a la taula de negociacions. La subcomissió, integrada per cinc representants de cadascuna de les parts, compta amb l'assessorament de persones expertes nacionals i internacionals, incloent representants dels països garants, Cuba i Noruega. Al mes de desembre es va produir la primera trobada de la subcomissió de gènere amb organitzacions de dones colombianes, en una delegació integrada per representants de les principals organitzacions de dones que treballen per la pau a Colòmbia: Dones per la Pau, Ruta Pacífica, Corporació colombiana de Teatre, Xarxa nacional d'Artistes, Associació de Dones per la pau i els drets de la Dona (ASODEMUC), Sisma Dona i Casa de la Dona. Posteriorment, la subcomissió s'ha reunit en diverses ocasions amb altres delegacions d'organitzacions de dones i de col·lectius LGTBI.

En paral·lel al transcurs del procés de negociacions entre el Govern i les FARC, la societat civil ha estat activa de manera constant acompanyant el procés i aportant propostes i recomanacions per a enriquir-lo. Les organitzacions de dones han mostrat el seu suport a la continuïtat de les negociacions en tot moment, però també han fet exigències per garantir que el resultat final sigui inclusiu amb les dones i els grups LGTBI i integri la perspectiva de gènere en els acords que finalment es signin.

aspectes positius i també amb desavantatges que s'han de tenir en compte. Recents investigacions sobre la qüestió de la inclusivitat en els processos de pau identifiquen set modalitats específiques d'inclusió (Paffenholz et al. 2016):

- 1) Representació directa a la taula de negociació (amb inclusió en les delegacions negociadores o incrementant el nombre de delegacions, per exemple amb una delegació específica de dones).
- 2) Estatus d'observadores.
- 3) Consultes (consultes oficials; consultes no oficials o semioficials; consultes públiques).
- 4) Comissions inclusives (comissions post acord; comissions de preparació o conducció del procés; comissions permanents).
- 5) Tallers d'alt nivell de solució de problemes.
- 6) Presa de decisions pública (p.ex. referèndum).
- 7) Acció col·lectiva.

A la llum d'aquestes diferents modalitats de participació, amb l'objectiu d'aportar una anàlisi que transcendeixi els aspectes merament quantitius sobre la presència de dones en els processos de pau o d'altres actors també

tradicionalment exclosos, algunes investigacions recents han avaluat l'impacte d'aquesta presència en termes més qualitius. Diversos estudis han tractat de donar resposta a l'interrogant sobre els resultats d'aquells processos de pau més inclusius. Tenen millors resultats els processos inclusius que aquells que no ho són, sobretot en termes de sostenibilitat? Si bé és cert que aquest camp de recerca és incipient i que, per tant, requereix de major desenvolupament, les primeres conclusions apunten que la presència d'altres actors a més de les parts directament enfrontades militarment en els conflictes, especialment de la societat civil, incrementa la sostenibilitat dels processos de pau. Un estudi dut a terme per la Universitat d'Uppsala va concloure que aquells casos en què s'ha arribat a un acord de pau i hi ha hagut algun tipus de participació de la societat civil aquesta presència té un impacte positiu en la durabilitat dels acords de pau, incrementant-la (Nilsson 2012). Sobre una mostra de 83 acords signats després de la Guerra Freda, l'autora conclou que les possibilitats de fracàs d'aquells acords que han estat signats amb participació de la societat civil es redueixen en un 64%, enfront del 50% en el conjunt de casos.

Altres autores han centrat la seva atenció en l'impacte de la presència de dones i, després d'analitzar 48 casos de negociacions de pau i transicions polítiques, conclouen que quan els grups de dones van tenir capacitat substantiva d'influir en els resultats es van incrementar les probabilitats que un acord fos aconseguit i no es va produir cap cas en el qual aquesta presència tingués un impacte negatiu (O'Reilly et al. 2015). Només en un cas amb presència significativa de dones no es va aconseguir la signatura d'un acord, davant de sis casos sense presència de dones en els quals no es van assolir acords. Segons aquest estudi, a més, la presència dels grups de dones va ser crucial per impulsar la signatura d'acords o superar moments d'estancament i també va incrementar les possibilitats que els acords assolits fossin implementats. Les últimes investigacions assenyalen que el que és realment important és la capacitat d'incidència que tenen les dones durant els processos, més que la simple presència i participació (Paffenholz et al. 2016). Aquestes investigacions assenyalen que les dones han fet aportacions substancials a les negociacions i la implementació dels acords finals i que la participació substantiva de les dones té una correlació positiva amb el fet que els acords siguin assolits i implementats.

Així doncs, aquestes investigacions demostren que la inclusió de la societat civil i, de manera específica, dels grups de dones, té efectes positius tant sobre les possibilitats d'arribar a acords de pau, com sobre la seva sostenibilitat, sense que d'aquesta presència es derivin efectes negatius que obstaculitzin la signatura d'acords. Per tant, els arguments utilitzats tradicionalment per a justificar l'exclusió de la societat civil i de les organitzacions de dones apuntant a que la seva presència restava eficaçia i efectivitat a les negociacions de pau, es demostren falsos, si bé l'èmfasi s'ha de posar a les possibilitats que aquests grups tinguin una participació efectiva i no merament testimonial.

¿Acords de pau amb perspectiva de gènere?

Si els avenços per aconseguir la participació de les dones en els processos de pau en condicions d'igualtat són escassos, una avaluació de la inclusió de la perspectiva de gènere en el text dels acords resultants de les negociacions no dóna un resultat millor. Diverses anàlisis sobre aquesta qüestió revelen una tendència similar. Des de l'aprovació de la resolució 1325 les referències a les dones i la dimensió de gènere han tingut una presència creixent en els textos dels acords de pau, però molt lluny del que exigeix l'agenda sobre dones, pau i seguretat.

Una exhaustiva anàlisi d'un total de 1.168 acords de pau assolits entre 1990 i 2014 assenjala que abans de l'aprovació de la resolució 1325, el 11% incloïen referències a les dones o la dimensió de gènere, davant del 27% que ho van fer després de la aprovació de la resolució (Bell 2015). A més, no només s'han incrementat els acords, sinó també els processos en els quals s'han incorporat aquestes mencions. Un altre anàlisi efectuada sobre 62 acords de pau a 38 processos de pau entre juny de 2008 i maig de 2012 assenjala que dos d'aquests acords contenien referències explícites a la resolució 1325 i que el 18% dels acords contenien paraules clau relacionades amb la dimensió de gènere (Reimann et al. 2013). Hi ha una dificultat afegida atès que les referències al gènere que inclouen els acords de pau són sovint massa abstractes i generalistes (Reimann et al. 2013). Si els acords de pau no aporten directrius concretes relatives a com posar fi a la discriminació i les desigualtats en els processos de construcció de pau postbèl·lics difícilment derivaran en mesures polítiques i legislatives conduents a la construcció d'una pau sostenible i inclusiva amb les dones.

La major presència de dones en les negociacions, així com la seva creixent capacitat d'incidència en els esforços de construcció de pau fruit de l'aprovació de la resolució 1325, podria ser un dels factors explicatius d'aquesta major referència a la dimensió de gènere en els acords de pau signats. La presència de grups de dones amb capacitat d'influència ha servit per integrar en les discussions diferents qüestions i preocupacions concretes en l'agenda de les negociacions i això estaria tenint efectes materials en el text dels acords. La inclusió dels drets de les dones i la perspectiva de gènere en els acords de pau és d'enorme rellevància per al disseny de processos de rehabilitació postbèl·lics que siguin inclusius i respectuosos amb la igualtat de gènere. No obstant això, algunes autores assenyalen que aquest vincle no és clar, i que encara que l'absència de dones suposa una clara limitació per a la inclusió de la perspectiva de gènere en els processos i els acords, no pot inferir-se que d'una major participació es derivi manera directa una major perspectiva de gènere (Reimann et al. 2013). Com es va assenyalar anteriorment, el que és determinant no és tant la presència de dones, com la seva capacitat d'incidència sobre els resultats. I, en paral·lel, el que millor permet avaluar si els processos de pau han estat permeables a l'agenda d'igualtat de gènere i si l'agenda dones, pau i seguretat ha impregnat la pràctica de la construcció de la pau és el contingut dels acords (Goetz & Jenkins 2015), que reflecteixen el compromís polític concret dels que participen en un procés dialogat.

Quadre 5. La violència sexual en els acords de pau

La violència sexual ha estat reconeguda com una de les principals amenaces a la pau i la seguretat, especialment en els contextos de conflicte armat, però continua sent un tema absent en la majoria de negociacions i acords de pau. La inclusió de la violència sexual en les negociacions de pau representaria un avanç important alhora que és un requeriment establert per la Resolució 1820 del Consell de Seguretat de l'ONU. Nacions Unides ha fet una sèrie de recomanacions per facilitar aquesta inclusió, dirigides a les parts en conflicte i als facilitadors i de mediació (UNIFEM 2010).

Es recomana la inclusió del tema de la violència sexual en els acords previs a la signatura d'alts el foc, especialment pactes que garanteixin l'accés humanitari a les zones en conflicte i que els acords d'alto el foc i de cessament d'hostilitats estableixin explícitament que la violència sexual està prohibida i que els equips de supervisió d'aquests acords faran seguiment de possibles casos de violència sexual, a més de tenir competències per denunciar-los. També, s'insta que els acords sobre qüestions de seguretat contemplin la prevenció de la violència sexual bé sigui a través de provisions transicionals, d'operacions de manteniment de la pau o d'institucions de seguretat postbèl·liques. A més, els programes de DDR han d'abordar diversos elements relacionats amb la violència sexual, entre ells: les necessitats de les dones i de les nenes associades als grups armats; el risc que la violència sexual s'incrementi amb el retorn dels combatents desmobilitzats a les seves comunitats; i el repte que representa impedir que els responsables de violacions de drets humans, entre elles la violència sexual, s'integrin a les Forces Armades d'un país.

Nacions Unides també destaca la necessitat que les provisions de justícia que es contemplin en els acords de pau estableixin que la violència sexual sigui considerada tan prioritària com altres crims segons el dret internacional. La majoria d'acords de pau ha ignorat aquest tipus de violència, sense que s'hagi aconseguit protegir les víctimes de manera adequada ni s'hagi perseguit judicialment els responsables de la violència sexual. Finalment, es recomana que els acords de pau tinguin en compte les necessitats de recuperació de les dones víctimes de la violència sexual a mig i llarg termini, a través de la prestació de serveis sanitaris i psicosocials; la creació d'oportunitats econòmiques; reformes educatives encaminades a posar fi a l'estigma i els prejudicis cap a les víctimes de la violència sexual; reformes en el sector de seguretat; o commemoració pública de les víctimes en el cas que aquestes ho desitgin.

La incorporació de la violència sexual a les agendes de les negociacions requereix que la seguretat sigui contemplada des d'un prisma més ampli. Aquest permetria una aproximació multidimensional en què es podria considerar la violència contra les dones com una amenaça a la seguretat i no només una agressió individual contra les dones. La inclusió de la violència sexual a l'agenda dels processos de pau suposa un increment en les possibilitats que aquesta violència sigui perseguida i castigada, alhora que obre la porta a una major protecció de les dones supervivents de la violència. El reconeixement explícit de la violència sexual en els textos dels acords de pau representaria un canvi significatiu per a moltes dones que podria tenir implicacions concretes en la millora de les seves condicions de vida i podria portar a que les amnisties acordades després de la fi dels conflictes armats s'exclouessin els actes de violència sexual com amnistiables.

CONCLUSIONS

L'any 2000 la comunitat internacional va adquirir el compromís d'integrar la perspectiva de gènere i garantir la participació de les dones en tots els esforços de construcció de pau, incloent els processos de pau. Tot i que després de l'aprovació de la resolució 1325 sobre les dones, la pau i la seguretat s'han produït alguns avenços destacables, la majoria dels processos de pau que tenen lloc en l'actualitat segueixen reproduint dinàmiques patriarcals d'exclusió de les dones i de la perspectiva de gènere. La distància entre els compromisos adquirits en el marc de Nacions Unides i la pràctica política és encara massa gran. Com s'ha analitzat en aquest estudi, les dones i altres col·lectius tradicionalment exclosos dels processos formals de negociació continuen enfrontant nombrosos obstacles de tota mena que dificulten les seves possibilitats de participació i incidència.

No obstant això, cada vegada hi ha més evidències que sustenten que els processos inclusius en què no es reproduïxen dinàmiques d'exclusió de les dones i la societat civil obtenen millors resultats en termes de signatura d'acords així com de sostenibilitat en la implementació d'aquests. Els processos de pau inclusius perduren més en el temps i tenen més possibilitats de resultar en la signatura d'un acord que posi fi a les hostilitats militars. A més, s'han documentat múltiples formes de participació i inclusió que permeten superar receptes universals que difícilment s'ajusten a les realitats locals de cada conflicte i que constitueixen aportacions imaginatives i creatives sobre noves formes i mecanismes per dissenyar processos inclusius adequats a cada context.

El desenvolupament de l'agenda dones, pau i seguretat ha implicat també l'emergència de qüestions i reptes que tradicionalment havien estat ignorats en la construcció de la pau. Així doncs, es posa de manifest la necessitat de superar l'esquema binari que restringeix la participació en els processos de pau als actors armats i que tingui en compte la multiplicitat d'actors que poden fer aportacions. Cal també identificar els diferents marcs de discriminació que des d'una perspectiva interseccional dificulten la participació de col·lectius com la població indígena, minories ètniques, religioses o culturals, grups LGTBI, etc. La dimensió de gènere travessa tots aquests eixos de discriminació i per tant es necessita un abordatge que tingui en compte tota la diversitat i complexitat social.

Els processos de pau representen oportunitats úniques i privilegiades de transformació de la violència i de superació de les causes de fons de subjacents als conflictes armats. Així doncs, és clau que principis com la inclusivitat o la sostenibilitat guiïn aquests processos. Aquest estudi ha recollit les principals investigacions que mostren com els processos que incorporen aquests principis des d'una perspectiva de gènere són més exitosos que aquells que transcorren d'acord amb patrons tradicionals d'exclusió. Mentre els processos continuïn sent excloents amb les dones i no integrin de manera sistemàtica la perspectiva de gènere, la implementació de la resolució 1325 del Consell de Seguretat de l'ONU seguirà sent una tasca pendent.

BIBLIOGRAFÍA

- de Alwis, M., Merthus, J. & Sajjad, T., 2015. Las mujeres y los procesos de paz. A C. Cohn, ed. *Las Mujeres y las Guerras*. Edicions Bellaterra/ICIP.
- Bell, C., 2015. *Text and Context. Evaluating Peace Agreements for their "Gender Perspective"* Political Settlements and Research Programme.
- Bell, C., 2004. Women address the problems of peace agreements. A R. Coomaraswamy & D. Fonseka, eds. *Peace Work. Women, Armed Conflicts and Negotiation*. New Delhi: Women Unlimited.
- Bell, C., 2013. *Women and Peace Processes, Negotiations and Agreements: operational opportunities and challenges*, NOREF.
- Bell, C. & O'Rourke, C., 2010. Peace Agreements or Pieces of Paper? The Impact of UNSC Resolution 1325 on Peace Processes and their Agreements. *International and Comparative Law Quarterly*, 59(04), pp.941–980.
- Bjarnegård, E. et al., 2015. Gender, Peace and Armed Conflict. A *SIPRI Yearbook*. Oxford University Press.
- Cameron, E. & Kamminga, J., 2014. *Behind Closed Doors: The risk of denying women a voice in determining Afghanistan's future*, Oxfam.
- Cohn, C., 2015. *Las mujeres y las guerras* C. Cohn, ed., Barcelona: Edicions Bellaterra / ICIP.
- Conciliation Resources, 2013. *Women building peace. Accord Insight.*, Conciliation Resources.
- Coomaraswamy, R., 2015. *Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace: A Global Study on the Implementation of United Nations Security Council Resolution 1325*, New York: UN WOMEN.
- Goetz, A.M. & Jenkins, R., 2015. Agency and Accountability: Promoting Women's Participation in Peacebuilding. *Feminist Economics*, 22(1), pp.211–236.
- Goldberg, D. et al., 2015. *Global Report: Civil Society Organization (CSO) Survey for the Global Study on Women, Peace and Security CSO Perspectives on UNSCR 1325 Implementation 15 Years after Adoption*,
- Instituto de la Mujer, 2015. Instituto de la Mujer - Estadísticas. Disponible a: <http://www.inmujer.gob.es/estadisticas/consulta.do?area=8>.
- Kreutz, J., 2010. How and when armed conflicts end: Introducing the UCDP Conflict Termination dataset. *Journal of Peace Research*, 47(2), pp.243–250.
- Kronsell, A., 2005. Gendered practices in institutions of hegemonic masculinity. *International Feminist Journal of Politics*, 7(2), pp.280–298.
- Nilsson, D., 2012. Anchoring the Peace: Civil Society Actors in Peace Accords and Durable Peace. *International Interactions*, 38(2), pp.243–266.
- O'Reilly, M., Ó Súilleabháin, A. & Paffenholz, T., 2015. *Reimagining Peacemaking: Women's Roles in Peace Processes*, Nova York: International Peace Institute.
- Paffenholz, T. et al., 2016. *Making Women Count - Not just counting women: Assessing Women's Inclusion and Influence on Peace Negotiations*, IPTI, UN WOMEN.
- Palmiano Federer, J., 2016. *On Gender. The Role of Norms in International Peace Mediation*,
- Potter, A., 2008. *Gender Sensitivity: Nicety or Necessity in Peace Process Management?*, The Center for Humanitarian Dialogue.

- Reimann, C. et al., 2013. Exploring the Gender-Sensitivity of Peace Agreement Texts.
- Shepherd, L.J., 2014. *Advancing the Women, Peace and Security agenda: 2015 and beyond*, NOREF.
- Sjoberg, L., 2013. *Gendering Global Conflict. Toward a Feminist Theory of War*, Nova York: Columbia University Press.
- Sjoberg, L. & Gentry, C.E., 2007. *Mothers, Monsters, Whores: Women's Violence in Global Politics*, Zed Books.
- UN Women, 2012. *UN Women Sourcebook on Women Peace and Security*, UN WOMEN.
- UNIFEM, 2010. *Conflict-Related Sexual Violence and Peace Negotiations: Implementing Security Council Resolution 1820 (2008)*, UNIFEM.
- United Nations, 2015. *The World's Women 2015: Trends and Statistics*.
- Villellas, A., 2015. *El diàleg de pau a Turquia i la dimensió de gènere. Aprenentatges per a una mirada transformadora dels processos de pau des d'una perspectiva feminista*, Escola de Cultura de Pau.
- Villellas, M., 2016. *Dones, Pau i Seguretat: 15 Anys de la Resolució 1325 de les Nacions Unides. Una Avaluació de l'Agenda sobre Dones, Pau i Seguretat*, ICIP.
- Villellas, M. et al., 2015. *Gender in EU Conflict Prevention and Peacebuilding. Policy and Practice*, WOSCAP.
- Villellas, M., 2010. *La participación de las mujeres en los procesos de paz. Las otras mesas*, ICIP.

Escola de Cultura de Pau (UAB)

L'Escola de Cultura de Pau (ECP) és una institució acadèmica d'investigació per a la pau ubicada a la Universitat Autònoma de Barcelona. Va ser creada el 1999 amb l'objectiu de promoure la cultura de pau a través d'activitats d'investigació, diplomàcia paral·lela, formació i sensibilització. Els seus principals àmbits de treball inclouen l'anàlisi de conflictes, processos de pau, gènere, drets humans i justícia transicional i l'educació per a la pau.

Els àmbits d'acció de l'Escola de Cultura de Pau són:

- **Recerca.** Les àrees d'investigació de l'ECP inclouen els conflictes armats i les crisis sociopolítiques, els processos de pau, els drets humans i la justícia transicional, la dimensió de gènere i l'educació per a la pau.
- **Diplomàcia paral·lela.** L'ECP promou el diàleg i la transformació de conflictes a través d'iniciatives de diplomàcia paral·lela, incloent tasques de facilitació amb actors armats.
- **Serveis de consultoria.** L'ECP porta a terme serveis de consultoria per a institucions locals i internacionals.
- **Educació i formació.** El personal investigador de l'ECP imparteix classes en cursos de grau i postgrau en universitats catalanes, incloent la Diplomatura en Cultura de Pau, el títol de postgrau que la pròpia ECP ofereix a la Universitat Autònoma de Barcelona. Així mateix, s'ofereixen classes i tallers en temes específics, entre ells l'educació en i per al conflicte i la sensibilitat al conflicte.
- **Sensibilització.** Les iniciatives de l'ECP en matèria de sensibilització inclouen activitats dirigides a la societat catalana i espanyola, entre elles col·laboracions amb mitjans de comunicació.

Escola de Cultura de Pau

Edifici MRA (Mòdul Recerca A)

Campus de la UAB

08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès)

Barcelona, España

Tel.: +34 93 586 88 42 / Fax: +34 93 581 32 94

escolapau@uab.cat

<http://escolapau.uab.cat>

Edifici MRA (Mòdul Recerca A)
Campus de la UAB
08193 Bellaterra
(Cerdanyola del Vallès)
Barcelona, España

Tel.: +34 93 586 88 48
Fax: +34 93 581 32 94
escolapau@uab.cat
<http://escolapau.uab.cat>